



*Luonnos 10.6.2010*

## **TEM:n tulevaisuuskatsaus**

# **HAASTEISTA MAHDOLLISUUKSIA**

### **Sisältö**

<b>Tulevaisuuskatsauksen tausta ja tavoite.....</b>	<b>2</b>
<b>1 Toimintaympäristön jatkuva muutos on haaste ja mahdollisuus .....</b>	<b>3</b>
<b>2 Elinkeinopolitiikalla uutta lisäarvoa .....</b>	<b>5</b>
2.1 Elinkeinopolitiikka on pitkälti innovaatiopolitiikka.....	5
2.2 Keskeisissä klustereissa lisäarvon kehittämismahdollisuuksia .....	8
<b>3 Lisää tuloksellisuutta työmarkkinoille ja työelämään.....</b>	<b>11</b>
3.1. Työvoiman saatavuuden parantaminen poistaa työvoiman vähenemisen aiheuttamia ongelmia.....	11
3.2 Työvoiman hyvääkin osaamista voidaan merkittävästi parantaa .....	13
3.3 Henkilöstöjohtaminen ja työelämän laatu eivät ole koskaan liian hyvät.....	14
3.4 Rakenteiden kehittäminen edellyttää keskinäistä luottamusta .....	15
<b>4 Aluekehitys avainasemassa .....</b>	<b>15</b>
<b>5 Kohti kestäväää energiataloutta .....</b>	<b>16</b>
<b>6 TEM-konserni tehostaa toimintaansa.....</b>	<b>17</b>
<b>Liite: Keskeisiä painopistealueita (täydennetään) .....</b>	<b>19</b>

## Tulevaisuuskatsauksen tausta ja tavoite

Työ- ja elinkeinoministeriön tulevaisuuskatsaus on virkamiesvalmisteluna laadittu näkemys 2010-luvun haasteista ja toimenpiteistä. Esitetyillä toimenpiteillä hallinnonalan tarkoituksena on vastata haasteisiin siten, että väestön hyvinvointi sekä talouden kestävä kilpailukyky paranevat.

Ministeriöt valmistelevat tulevaisuuskatsaukset valtioneuvoston kanslian pyynnöstä. Menettelyn tavoitteena on lisätä avoimuutta seuraavan hallitusohjelman valmisteluun. TEM:n tulevaisuuskatsauksen johtavana ajatuksena on, että Suomella on hyvät mahdollisuudet parantaa kansantalouden kilpailukykyä ja edistää väestön hyvinvointia.

Työ- ja elinkeinoministeriön konsernistrategiassa todetaan, että:

- TEM-konserni on suomalaisen työ- ja elinkeinoelämän toimintaympäristön rakentaja. Konsernin tärkeimpänä tavoitteena on kestäväällä pohjalla oleva korkea työllisyys. Tavoitteeseen pääsemiseksi konserni edistää tuottavuutta, osaamista sekä talouden ja alueiden kansainvälistä kilpailukykyä. Vuoden 2015 tahtotila eli visio on, että Suomen ja Euroopan kilpailukyky, työllisyys ja hyvinvointi ovat maailman kärkiluokkaa.
- TEM-konserni huolehtii työ- ja työhyödykemarkkinoiden toimivuudesta, työelämän pelisääntöjen kehittämisestä sekä suotuisten toiminta- ja kehittämisedellytysten luomisesta niin yrityksille kuin työntekijöillekin. Tasapainoinen aluekehitys, tasa-arvo ja kestävä kehitys ovat läpileikkaavia tavoitteita.
- Päämääränä on, että Suomi kehittyy jatkuvasti kiinnostavana ja dynaamisena toimintaympäristönä sekä suomalaisille että ulkomaisille yrityksille. Keskeistä on uudistuminen ja tuottavuuden parantaminen niin yrityksissä kuin hallinnossakin. Tehokas ja toimiva julkinen hallinto on tärkeä kilpailutekijä globaalissa taloudessa.
- TEM-konserni on globaali toimija. EU:n kilpailukykyyn se vaikuttaa edistämällä sisämarkkinoiden avoimuutta sekä EU:n taloudellisen, sosiaalisen ja alueellisen koheesiopolitiikan tehokkuutta.
- TEM-konserni tukee omalla toiminnallaan suomalaisen tietoyhteiskunnan kehittymistä. Tavoitteena on, että kansalaisten ja yritysten sähköinen asiointi kattaa vuoteen 2013 mennessä kaikki keskeiset palvelut.

# 1 Toimintaympäristön jatkuva muutos on haaste ja mahdollisuus

Työ- ja elinkeinoministeriön toimialalla maailmantalouden ja teknologian kehitys, ilmastopolitiikka, väestömuutokset ja talouskriisien seuraukset tuntuvat voimakkaina. Vahvan osaamis pohjansa ja geopoliittisen asemansa ansiosta Suomella on kuitenkin hyvät mahdollisuudet hyötyä muutoksesta. Tieto, osaaminen ja luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen sekä kyky ja halu uudistua ovat avaintekijöitä kansantalouden ja aluetalouden kestävään kehitykseen. Keskeisiä yleisen toimintaympäristön muutoksia sekä niistä nousevia haasteita ja mahdollisuuksia ovat:

- **Maailmantalouden kasvun** painopiste on siirtymässä Aasiaan. Arvioidaan, että vuonna 2025 Aasian maiden osuus maailman BKT:stä on yli 30 % ylittäen siten EU-maiden osuuden (noin 20 %). Maailman väestönkasvu kehittyvillä alueilla on myös globaalitalouden kannalta merkittävä tekijä. Suomen strateginen sijainti antaa hyvät mahdollisuudet hyödyntää Aasian maiden talouden nousua, samoin Venäjän taloudellista kehitystä. Suomen tulee myös kiinnittää huomiota taloudellista merkitystään lisääviin Afrikan ja Etelä-Amerikan maihin. Elinkeinopolitiikan ja kehityspolitiikan yhteyden tiivistäminen avaa mahdollisuuksia molemminpuoliseen hyötymiseen.
- **Heikkenevä väestökehitys** Euroopassa hidastaa alueen talouskasvua. Suomessa väestönkasvu jatkuu ja ylittää 6 miljoonaa 2040-luvun alussa. Väestön ikääntyessä työikäisten määrä kuitenkin vähenee vuoteen 2030 asti. Väestörakenteen vinoutuminen tulee ottaa huomioon yhteiskuntapoliittisissa toimitissa. Myös maahanmuuton väestöllinen merkitys kasvaa.
- **Raaka-aineiden**, ruoan, veden, kuitujen, biomassan, viljelykelpoisen maan ja energian kasvava kysyntä lisää niistä käytävää kilpailua maailmantaloudessa. Samalla niiden tehokkaan käytön osaaminen nousee merkittäväksi kilpailuvaltiksi. Raaka-aineiden hinnannousu myös lisää painetta uusien materiaalien kehittämislle sekä kasvattaa kysyntää osaamiselle uusiomateriaalien hyödyntämisessä.
- **Ilmastonmuutoksen** hillitsemisessä Suomi on sitoutunut EU:n ilmasto- ja energiapakettiin sisältyviin velvoitteisiin. Parantamalla energiatehokkuutta ja lisäämällä ydinvoiman ja uusiutuvan energian käyttöä edetään kohti vähäpäästöistä energiantuotantoa. Energiahintojen nousu, hiilidioksidipäästöjen rajoitukset sekä kilpailun koveneminen on

nähtävä myös mahdollisuutena luoda uusi, vihreämpi Eurooppa 2020 -talous. Korkea ympäristötekniikan osaaminen tarjoaa hyvän perustan nostaa Suomi ilmasto- ja energiaosaamisen ja raaka-ainesäästämisen edelläkävijäksi.

- Euroopan unionin uusi **kasvun ja työllisyyden strategia ”Eurooppa 2020”** kohdentuu kilpailukykyyn, tuottavuuteen ja kestäväan kasvuun. Strategia perustuu talouspolitiikkojen ja kestäväan talouden reunaehtojen noudattamisen tehokkaaseen koordinointiin. Strategian avainaloja ovat tieto ja innovointi, kestävämpi talous, korkea työllisyys ja yhteiskunnallinen osallisuus. Suomi pitää tärkeänä, että digitaalisesti kehittyneen Euroopan syntyä edistetään siirtymällä maakohtaisista yleiseurooppalaisiin ratkaisuihin.
- Finanssikriisin jälkeinen **talouden turbulenssi** jatkuu vaiheittaisena tapahtumaketjuna. Velkaongelman purku vie aikaa ja sen toimeenpanon sisältämät epävarmuudet ja epäonnistuminen hallinnassa voivat heikentää euroalueen kasvumahdollisuuksia. Kyky sopeutua ja varautua ovat paitsi vakuutus, myös kilpailuetu.
- Yritysten ja kansantalouden **ansaintatavat** muuttuvat. Etenkin matalan tuottavuuden tuotantoa siirtyy edelleen halvempien tuotantokustannusten ja suurempien markkinoiden alueille. Kaikessa tuotannossa suunta ei kuitenkaan ole sama, ja maailmantalouden osamarkkinoiden kehittyessä myös globaali työnjako eriytyy. Palveluliiketoiminnan osuus kasvaa, ja keskeiseen rooliin nousevat palvelutoiminnan suojamuodot, kuten tekijänoikeus, tavaramerkkisuoja ja mallioikeus. Kansantalouden kannalta on tärkeää kartoittaa uusia elinkeinoelämälle ja työntekijöille avautuvia ansainnan muotoja ja ottaa ne huomioon innovaatiopolitiikan välineiden käytössä.
- Globalisaatio erilaistaa talouksia ja alueita erikoistumisen ja työnjaon syvenemisen kautta. Globaali kilpailu korostaa **alueiden ja paikallistason** merkitystä, mikä vaatii alueilta vahvuuksien tunnistamista, visiota ja kehitysstrategiaa. Kansallinen innovaatiojärjestelmä perustuu paitsi kansainvälisiin verkostoihin, myös vahvoihin alueellisiin keskuksiin. Kansantalouden kehityksen kannalta alueiden vahvuudet ja visiot ovat entistä tärkeämpiä. Alueilla toimivien ihmisten ja yritysten sekä julkisten toimijoiden tulee kyetä jatkuvaan uudistumiseen.
- **Tieto- ja viestintäteknologian** kehitys nopeutuu ja muokkaa yritysten ja kuluttajien toimintaympäristöä. Kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa tuotteiden ja palveluiden sisältöön kasvavat, kun yritysten on kuunneltava käyttäjien näkemyksiä.

Tietoyhteiskuntakehityksessä mukana pysymiseksi Suomi tarvitsee vahvaa panostusta tieto- ja viestintäteknologian tutkimukseen ja soveltamiseen. Julkisen hallinnon toimilla on suuri merkitys tietoyhteiskuntakehityksen edistämisessä.

Suomen vahvuustekijöitä ulkomaisista investoinneista ja globaaleilla markkinoilla liikkuvasta työvoimasta kilpailtaessa ovat olleet korkealaatuinen innovaatioympäristö, koulutettu ja osaava työvoima, työelämän matalat hierarkiat, toimiva infrastruktuuri sekä turvallisuus. Näitä vahvuuksia on edelleen kehitettävä.

## 2 Elinkeinopolitiikalla uutta lisäarvoa

### 2.1 Elinkeinopolitiikka on pitkälti innovaatiopolitiikkaa

Suomella on paljon osaamista **uuden teknologian soveltamisessa**. Tulevaisuutta rakentavat tieteen ja perinteisten alojen rajapinnoille syntyneet ja syntyvät uudet alat, erityisesti nanoteknologia, biotieteet ja sulautetut sovellukset sekä uudenlaiset tuotantoteknologiat. Keskinäisen verkottumisen kautta on mahdollista erikoistua siten, että saman sektorin yrityksistä mahdollisimman monet hyötyvät. Suomen yritysten menestyksen kannalta on olennaista, että määrätietoisesti lisätään paitsi sektorien sisäistä, myös sektorien välistä yhteistyötä kehitystyössä ja liiketoimintaratkaisuisissa.

Suomen tulee myös vahvistaa **koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatioiden** kokonaisuutta sekä tutkimuksen kansainvälistymistä ja kytkeä elinkeinotoimintaan. Alueellisesti kattava koulutusverkosto on koko suomalaisen osaamisen perusta. Koulutuksella luodaan valmiuksia yrittäjyyteen, vuorovaikutustaitoihin, ammatilliseen osaamiseen, tiede-, taide- ja kulttuuriosaamiseen sekä luovuuteen ja kädentaitoihin ja siten vahvistetaan innovaatiotoiminnan edellytyksiä.

**Strategisen huippuosaamisen keskittymien (SHOK)** tehtävänä on uudistaa nykyisiä teollisia toimialoja ja siten luoda edellytyksiä niiden kilpailukyvyille. Keskittymissä toteutetaan yritysten, yliopistojen ja tutkimuslaitosten yhdessä määrittelemää tutkimusstrategiaa. Vuonna 2012 – 2013 valmistuvat ensimmäiset arviointitulokset tarkentavat kuuden käynnissä olevan keskittymän toiminnan tulevia suuntia.

Mahdollisimman hyvät edellytykset **yrittäjyydelle** on keskeinen osa talouden kasvua ja kilpailukykyä. Tulevaisuudessa yhä suurempi osa väestöstä toimii yrittäjänä ja myös siirtymät palkkatyön ja yrittäjyyden välillä ovat yhä tavallisempia. Yrittäjyyskasvatuksella mahdollistetaan helpommat siir-

tymät palkkatyöstä tai opiskelusta yrittäjyyteen. Myös yritysten hallinnollisen taakan keventäminen on tärkeä keino edistää yrittäjyyttä.

**Yritysten riskinotto-kyky** ja julkisen sektorin kyky nopeisiin kokeiluihin korostuvat. Siksi epäonnistumisia tulee sallia ja ne tulee ymmärtää oppimisen lähteiksi. Innovaatio toimijoiden, kuten Teke-sin ja VTT:n sekä rahoittajien, kuten Finnveran ja Teollisuussijoituksen mahdollisuuksia kokeileviin riskeihin tulee tukea.

**Kasvuyritysten** erityispiirre on niiden kyky etsiä uusia aloille sekä muuttaa vakiintuneita toimintatapoja ja siten lisätä talouden tehokkuutta ja tuottavuutta. Suomessa on kuitenkin toistaiseksi syntynyt liian vähän globaaliin menestykseen yltäviä kasvuyrityksiä suhteessa mittaviin innovaatiopanostuksiin. Aloittaviin yrityksiin sijoitettu yksityinen pääoma on viime vuosina vähentynyt ja kansainväliset pääomasijoitukset pysyneet alhaisina. Aloittavien yritysten rahoitus on jäänyt merkittävästi julkisten rahoittajien sijoitusten varaan. Varsinkin globaaleihin ympäristö-, energia-, terveys- ja ravintohaasteisiin liittyvä yritystoiminta edellyttää suuren mittakaavan ratkaisuja, kansainvälistä yhteistyötä ja toimivaa rahoitusjärjestelmää.

**Kansainvälistymisen ja viennin** merkitys Suomen yrityksille hyvinvoinnille lisääntyy. Suomen innovaatiojärjestelmä on kuitenkin arvioitu hallinnollisesti monimutkaiseksi ja asiakasnäkökulmasta sekavaksi. Innovaatiojärjestelmää onkin kehitettävä nykyistä paljon kansainvälisemmäksi. Innovaatiojärjestelmää toteuttavien TEM-konsernin toimijoiden on oltava valmiita ottamaan enemmän riskejä kansainvälistymisen edistämiseksi sekä uusia toimintamuotojen ja palvelukonseptien etsimisessä. Vientiosaamisen tavoitteeksi tulee asettaa kansainvälisen kärjen tason saavuttaminen.

Kotimaassa varsinkin hyvinvointipalvelujen kysyntä kasvaa. **Yhteiskunnallisesti merkittävään palvelutuotantoon suuntautuvan yritystoiminnan** edellytyksiä tulee siksi edistää. Yksi liiketoimintamalli on yhteiskunnallinen yritys, jossa yritysvoinnon nostamista on rajoitettu siten, että voitosta pääosa tulee käyttää yrityksen oman toiminnan kehittämiseen.

Innovaatiojärjestelmän avulla tulee tukea myös **tietoyhteiskunnan kehittämistä**. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntämällä voidaan muodostaa globaaleja innovaatioverkostoja, joiden jäsenet voivat olla missä päin maailmaa tahansa. Vaikka Suomi on edelläkävijämaa esimerkiksi yritysten sähköisessä laskutuksessa, Suomi on monilta muilta osin kuitenkin jäänyt jälkeen tieto- ja tietoliikenneinfrastruktuurin kehittämisessä. Digitaaliseen yhteiskuntaan siirtyminen on ollut liian hidasta.

Myös julkishallinnon sähköisten palvelujen kehitys on rajoittunutta, hajanaista ja järjestelmät yhteen sopimattomia. On tärkeää poistaa esteet julkisten tietovarantojen (avoimen lähdekoodin) käytölle liiketoiminnassa. Tieto- ja tietoliikennesovellusten käyttöönottoa tukemalla voidaan olennaisella tavalla vaikuttaa myös eri toimialojen tuottavuuden parantumiseen.

Tieto- ja viestintäteknikan kehityksen myötä myös käyttäjät saavat entistä suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa tuotteiden ja palvelujen sisältöihin. **Kuluttajapoliittinen ja käyttäjälähtöinen näkökulma** onkin otettava huomioon osana kysyntäinnovaatiopolitiikkaa, samoin **palvelujen saatavuus, käytettävyys ja esteettömyys**. Yhteisöllinen media nousee entistä merkittävämmäksi myös hallintoviranomaisen kansalaisviestinnässä.

**Kuluttajamarkkinat ovat alkaneet vahvasti jakautua kahtia**, vaativien kuluttajien markkinoihin ja muiden kuluttajien ”massamarkkinoihin”. Vaativien kuluttajien branditietoisien kysynnän kasvu tulee olemaan erittäin nopeaa uusien vahvojen talouskasvun alueiden vuoksi. Suomen tulee profiloitua myös arvokkaiden brändien kehittäjänä. Kilpailun toimivuuden varmistaminen taas korostuu massamarkkinoilla, joilla tarvitaan vahvaa kilpailuvalvontaa. On tarpeen varmistaa, että yritykset eivät turvaudu kilpailua rajoittaviin ja vilpillisiin toimenpiteisiin. Lisäksi tarvitaan vahvaa kuluttajansuojaa.

**Innovaatiopolitiikalla on tärkeä alueellottuvuus.** Innovaatiopolitiikalla on kyettävä valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi myös tukemaan paikallisia strategisia valintoja ja kannustamaan alueita uudistamaan tuotanto- ja palvelurakenteitaan. Alueiden toimijoiden kyky yhteisiin strategisiin valintoihin on välttämätöntä. Ratkaiseva kilpailuetu kuitenkin syntyy kyvystä kehittää verkottuneen innovaatiotoiminnan kansainvälisen tason solmukohtia (FinNode) Suomeen. Lisäksi on tärkeä kehittää vahvoja alueellisia innovaatiokeskittymiä, joiden toimintaympäristöt ovat maailmanluokkaa. Näiden keskittyminen rakentaminen edellyttää pitkäjänteistä eri hallinnonalojen (TEM ja OKM) yhteistyötä.

Toimia elinkeino- ja innovaatiopolitiikan uudistamiseksi:

- Yksinkertaistetaan ja selkiytetään Suomen innovaatiojärjestelmää ottaen huomioon arviointien ja selvitysten suositukset. Kehitetään kysyntä- ja käyttäjälähtöistä innovaatiopolitiikkaa toimenpideohjelmasta saatavien kokemusten perusteella. Luodaan pitkäjänteinen alueellisia innovaatiokeskittymiä tukeva politiikkakokonaisuus ja selkiytetään alueilla innovaatiotoimintaa tukevaa julkista palvelutarjontaa.
- Kehitetään uudenlaisia siltoja yritysten sekä koti- ja ulkomaisten riskisijoittajien välille. Uudistetaan julkista kasvurahoitusta, kasvuyrityksille suunnattuja yrityspalveluja ja kasvun taloudellisia kannusteita niin, että ne paremmin kannustavat yritysten kasvattamiseen ja riskinottoon.
- Lisätään radikaalien innovaatioiden ja uusien toimintatapojen synnyttämisen dynamiikkaa. Edistetään innovatiivisuutta erityisesti yhteiskunnallisiin haasteisiin liittyvissä kysymyksissä. Edistetään yritysten innovaatio-

toiminnan laajentamista ottamalla käyttöön suoria t&k-tukia täydentävä yleinen verokannustin, joka kattaisi kaikki toimialat.

- Arvioidaan ja parannetaan yrityspalvelujen tuottavuutta. Kehitetään kasvuyrittäjyyden vero- ja muita kannusteita. Edistetään yrittäjyyttä myös aikuiskoulutuksen keinoin.
- Vähennetään yritysten hallinnollista taakkaa. Yksinkertaistetaan yritysten raportointivelvollisuutta viranomaisille tietojärjestelmiä kehittämällä.
- Tarkastellaan innovaatiojärjestelmän kansainvälistymistä osana yhteiskunnan kansainvälistymistä. Valtioneuvostotason koordinointi asiassa mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan
- Arvioidaan SHOK-mallin kykyä uudistaa kansallisia verkostovetureita ja kehitetään mallin toimintaa johtopäätösten mukaisesti. Arvioidaan osaamiskeskusohjelman (OSKE) toimivuus.
- Kartoitetaan ja poistetaan vientiä ja kansainvälistymistä hidastavia säädösesteitä. Vahvistetaan innovaatiopolitiikan ja kehityspolitiikan yhteyttä.
- Seurataan tehokkaasti innovaatio toimintaa maailmalla myös FinNode-toiminnan puitteissa.
- Vahvistetaan Tekesin edellytyksiä elinkeinoelämän ”sparraukseen”. Yhdistetään osaamiskeskusten, Tekesin, Finpron, ELY-keskusten ja strategisten huippuosaamiskeskittymien (SHOK) ennakoitiosuamista.
- Luodaan kansallinen visio perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen (tuotekehityksen) ja rahoituksen suuntaamiseksi ja koordinoidaan paremmin tutkimusta. Suomen Akatemian ja Tekes:n yhteistyötä terävöitetään. Tehostetaan tulevaisuuden osaamisalueiden tutkimusedellytyksiä. Lisätään myös EU-tutkimusyhteistyössä tavoitteellisuutta ja koordinaatiota.
- Selvitetään yhdessä keskeisten yhteistyökumppanien kanssa mahdollisuudet yhteiskunnallisten yritysten toimintamallin käyttöönottamiseen.
- Uudistetaan kuluttajapolitiikkaa paremmin huomioimaan sähköistyvä kaupankäynnin toimintaympäristö.
- Tehostetaan valtioneuvostotason yhteistyötä innovaatiopolitiikassa. Talouskasvun edistämisessä erityisesti TEM:n, OKM:n, UM:n ja VM:n yhteistyö on tärkeää.

## 2.2 Keskeisissä klustereissa lisäarvon kehittämismahdollisuuksia

Koska **Suomen talous on riippuvainen viennistä** ja erityisesti investointituotteiden valmistamisesta, maailmantalouden lama on vaikuttanut viennin putoamiseen huomattavasti jyrkemmin Suomessa kuin muissa EU-maissa. Teknologiateollisuuden osuus viennistä on ollut noin 60 %, mutta alan yritysten liikevaihto pieneni vuonna 2009 noin 30 %:in ja oli 55 miljardia euroa. Samalla kiinteiden investointien määrä on romahtanut. Vastaavasti nousukin voi olla jyrkkää, mutta suuntautua rakenteellisesti toisin. Tavoitteeksi tulee asettaa eri sektoreilla viennin kasvattaminen nopeammin kuin mikä sektorin kasvu maailmantaloudessa on.

**Suhdannekehitys vahvistaa elinkeinorakenteen muutosta.** Esimerkiksi merkittävä osa kone- ja metallituoteteollisuuden tuotannosta tapahtuu alihankintayrityksissä, jotka ovat riippuvaisia yhdestä tai muutamasta päähankkijasta. Monien alihankintayritysten tilanne vaikeutuu pysyvästi, elleivät ne kykene laajentamaan asiakaspohjaansa. Suomessa voidaan paikallistaa tuotannonaloja, joissa eri julkisten ja yrityssektorin toimijoiden koordinoituilla ja täsmällisesti kohdennetuilla toimilla voidaan saada syntymään klusterikohtaista lisäarvoa.

**Metsäsektorilla** merkittävimmät rakenneuudistukset on toteutettu ja jäljellä on kilpailukykyinen tuotantokoneisto. Suomen kilpailukyky on kuitenkin heikentynyt suhteessa kilpailijamaihin kuten Ruotsiin. TEM:n tulee yhdessä alan toimijoiden kanssa luoda edellytykset uuden menestyvän met-

säutuotannon syntymiselle. Merkittävimmät tulevaisuuden kasvumahdollisuudet ovat varsinkin puutuote-, energiapuu- ja biojalostamatoimialoilla. Tavoitteena tulee olla se, että syntyy osaamista ja uutta markkinapotentiaalia kansainvälisillä markkinoilla ja siten uutta yrittäjyyttä ja työtä, jolloin puun jalostusaste ja vientitulot kasvavat. Menestymisen edellytyksenä on kuitenkin puun hinnan ja muiden tuotantokustannusten kohtuullisuus.

Suomeen tarvitaan uutta poikkihallinnollista **luonnonvarapolitiikkaa**. Osana sitä TEMin tarkoituksena on Suomen nostaminen johtavaksi luonnonvarojen ja materiaalien kestävä, taloudellisen sekä innovatiivisen hyödyntämisen maaksi. Tähän Suomella on hyvät mahdollisuudet luonnonvaroiltaan suhteellisen rikkaana ja osaamiseltaan korkeatasoisena maana. Uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käyttöön perustuva tuotekehitys sekä energia- ja muu tuotanto ovat tärkeässä osassa myös maaseudun myönteisessä kehityksessä.

**Kaivostoiminta** on kasvuala, jonka kehitysedellytyksistä on pidettävä huolta. Kaivos- ja kaivannaistoiminnan osuus tuotantorakenteessa kasvaa erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kaivosalan kehitysedellytyksien parantamiseksi keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä (vuoteen 2050 mennessä) tehdään ehdotukset TEM:n mineraalistrategiahankkeessa. Mineraalistrategiassa tarkastellaan kaikkia kaivannaisaloja ja niitä tukevia toimialoja, kuten kone- ja laitevalmistusta sekä palveluja.

Suomessa toimii jatkossakin merkittävää valmistusteollisuutta metsä-, metalli-, kemian- ja ICT-aloilla. Nämä voivat säilyttää kilpailukykyä soveltamalla toimintaansa uusia innovaatioita ja ovat tärkeässä osassa Suomen viennissä. Suomi kuitenkin tarvitsee menestyäkseen myös uusia merkittäviä kasvualoja perinteisen teollisuuden rinnalle ja eri toimialojen rajapinnoille.

Erityisesti **ympäristö-, energia- ja puhtaan teknologian** toimialoilla globaalien markkinoiden nopea kehitys tarjoaa suuriakin kasvumahdollisuuksia. Energian säästäminen ja, uusiutuvien energiamuotojen käytön lisääminen sekä ympäristöystävällisten vesi-, jätevesi- ja jäteratkaisujen kehittäminen edellyttävät todella merkittävää uusien teknologioiden ja palvelumallien kehittämistä ja käyttöönottoa. Cleantech-klusterinsa myönteisten kokemusten pohjalta Suomen on mahdollista kehittää vahva klusteri ympäristö-, energia- ja puhtaat teknologiat -aloille.

Yksilöiden ja organisaatioiden **luovuudesta** on muodostumassa keskeinen kilpailukykytekijä kaikilla toimialoilla. Alat, joilla luovuus on tärkein tuotannontekijä tulevat lisäämään osuuttaan tuotantorakenteessa ja vahvistamaan koko maan ja alueiden kilpailukykyä ja vetovoimaisuutta. Myös

Suomella on vahvana osaamis- ja kulttuurimaana erinomaiset edellytykset nousta luovan talouden kärkimaaksi. Tähän kuitenkin tarvitaan laaja-alainen toimenpidekokonaisuus, jossa luovuuden esteitä poistetaan ja innovaatiojärjestelmiä uudistetaan.

Julkiset palvelut ja palvelurakenteen monipuolisuus ovat kilpailukykytekijöitä ja perusedellytyksiä myös muulle toiminnalle koko maassa. Niiden kehittäminen ja ylläpitäminen on tullut aikaisempaa tärkeämmäksi alueiden menestyksen kannalta. Julkisen talouden kestävyysongelman haltuunotto on seuraavan hallituskauden keskeinen talouspoliittinen tavoite. Erityisesti Suomen suurin toimiala **sosiaali- ja terveysala** muodostuu julkisen talouden kestävyuden kannalta kriittiseksi, sillä väestön ikääntymisen takia alan työvoiman tarve on kasvamassa ilman erityisiä toimia vuoteen 2025 mennessä yli sadalla tuhannella henkilöllä vuoden 2008 371 000 henkilön tasosta. Esimerkit muualta maailmasta osoittavat, että on täysin mahdollista samanaikaisesti kehittää kuluttajalähtöisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen laatua ja lisätä merkittävästi alan tuottavuutta. Keskeistä on kehittää työ- ja elinkeinohallinnon vastuulla olevia palveluinnovaatio-, yrittäjyys-, työelämän kehittämis-, kansainvälistymis- ja työvoiman saatavuustoimia koordinoitusti ja yhteistyössä alan toimijoiden kanssa.

Vapaa-ajan ja ikääntyneen väestön vaurauden lisääntyessä **elämystaloudella** on mahdollisuus va-loisaan tulevaisuuteen. Päivitetyin matkailustrategian mukaan Suomella on syytä edistää matkailu-toimialojen kehitystä, koska vuoteen 2020 mennessä toimialoilla odotetaan nousua BTK-osuudessa 3,8 %:sta (2007) 5,1 %:in, työllisissä 130 500 henkilöstä 171 000 henkilöön ja verokertymässä noin 4 miljardista 7,5 miljardiin euroon. Lisäksi toimialojen alueellinen merkitys on suuri.

Toimenpiteitä keskeisten klustereiden kehittämiseksi:

- Käynnistetään strateginen hanke jatkamaan jo käynnistettyä metsäalan uudistumista ja kilpailukyvyin parantamista.
- Käynnistetään luonnonvarahanke Suomen nostamiseksi johtavaksi luonnonvarojen ja materiaalien kestäväin, taloudellisen sekä innovatiivisen hyödyntämisen maaksi. Sisällytetään maakuntaohjelmiin alueelliset energia- ja luonnonvarastrategiat.
- Käynnistetään ”Vihreän kasvun” ohjelma, jolla yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa Suomeen luodaan ympäristö- ja energia-alojen vahva, työllistävä ja kansainvälinen klusteri.
- Jatketaan luovien alojen kehittämistä hankemuodossa niin, että työssä huomioidaan tiede-, taide- ja kulttuurialojen ohella laajemminkin luovuuden ja innovatiivisuuden edistäminen elinkeino- ja työelämässä.
- Kehitetään hankemuodossa hyvinvointialojen tehokkuutta ja tuottavuutta erityisesti yksityisen yritystoiminnan edellytyksiä parantamalla ja palveluita uudistamalla.
- Esitetään, että valtioneuvosto asettaisi matkailun strategisen ohjelman vuosille 2011 – 2015. Matkailuelinkeinon ja julkisen sektorin kumppanuuteen perustuva matkailun strategisen ohjelman tavoitteena olisi ennakoida ja seurata matkailualan kehitystä, koordinoita matkailuelinkeinon ja matkailutoimialan toimintaedellytyksiä ja tehdä tarvittaessa uusia aloitteita matkailuelinkeinon kehittämiseksi Suomessa. Ohjelma koordinoisi myös Suomen kansallisessa matkailustrategiassa esitettyjen toimenpiteiden valmistelua ja toteutusta.

Klustereita kehitettäessä tulee kuitenkin ottaa huomioon, että huonosti harkittu **julkinen tukipolitiikka** voi vääristää markkinoita ja tuottaa tehottomuutta. On tärkeää uudistaa ja suunnata julkisia interventioita siten, että ne eivät hidasta talouden luontaista uusiutumista, vaan edistävät vanhojen rakenteiden korvautumista. Erityisesti tiedon ja osaamisen lisääminen vauhdittaa kansantalouden kehitystä ja luo myönteisiä oheisvaikutuksia. Kun tieto ja osaaminen leviävät kansantaloudessa, yhteiskunnalliset vaikutukset ylittävät yksittäisen yrityksen saaman hyödyn.

Toimia julkisten interventioiden ja tukipolitiikan tehostamiseksi:

- Lisätään julkisen rahoituksen vaikuttavuutta kohdentamalla resursseja rakennemuutosten edistämiseen.
- Kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota julkisen intervention perusteluihin ja oikeutukseen.
- Suunnataan myös EKR-rahoitusta mahdollisimman paljon sinne, missä tutkimusten mukaan on saavutettavissa positiivisia nettovaikutuksia.

### 3 Lisää tuloksellisuutta työmarkkinoille ja työelämään

#### 3.1. Työvoiman saatavuuden parantaminen poistaa työvoiman vähenemisen aiheuttamia ongelmia

Globaali työnjako ja tietotekniikka muovaavat työmarkkinoita ja työelämää. **Työvoiman käyttötavat ovat moninaistumassa.** Perinteisen palkkatyön mallin murtuminen tuottaa epävarmuutta, mutta toisaalta myös tarjoaa työntekijöille uusia, vielä hahmottumattomia ansainnan mahdollisuuksia. Työn ja muun ajan yhteensovittaminen nousee yhä tärkeämpään rooliin tulevassa työelämässä. Työn tekoa arvostetaan, mutta myös vapaa-aika on tärkeää. Työ- ja perhe-elämän tarpeiden yhteensovittaminen ja joustavat työn tekemisen muodot ja työjärjestelyt mahdollistavat tavoitteiden saavuttamisen.

**Väestön ikääntyessä** ja työpanoksen niukentuessa talouskasvun ja hyvinvoinnin lisääminen edellyttävät samanaikaisesti sekä **työllisyysasteen nostamista** että **tuottavuuden parantamista** sekä yrityksissä että julkisella sektorilla. Suomessa julkisen talouden kestävyydellä ja työssäkäyvien osuudella on poikkeuksellisen selvä toisiaan tukeva yhteys. Tarvitaan nykyistä pitempiä työuria, mitä tukevat väestön parantunut terveys ja toimintakyky. Tavoitteena on, että yhä useampi eläkeikää lähestyvä haluaa jatkaa tavalla tai toisella työuraansa, koska kokee sen antoisaksi. Nuorten työvoiman tarjontaa voidaan lisätä tehostamalla koulutusjärjestelmää.

**Työvoiman saatavuuden turvaaminen** nousee työmarkkinoiden keskeiseksi haasteeksi. Tämä edellyttää, että pystytään alentamaan työttömyyttä, kääntämään pitkäaikaistyöttömyys laskuun ja tekemään työelämä nykyistä houkuttelevammaksi, työ mielekkäämmäksi ja siten pidentämään työuria. Työmarkkinoiden toimintaa voidaan parantaa rakennemuutos- ja irtisanomistilanteiden paremmalla hallinnalla ja kehittämällä työvoimapalveluja ja muutosturvan toimintamallia nykyistä proaktiivisemmaksi. Myös työvoiman ulkopuolella olevien työpanos pitää saada käyttöön nykyistä tehokkaammin.

Korkean työllisyysasteen saavuttaminen sekä työvoiman osaamisen kehittyminen edellyttävät **elinikäisen oppimisen** mahdollisuuksien ja siihen integroitujen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen kehittämistä. Kansallisesti ja alueellisesti on vahvistettava rakenteita, jotka mahdollistavat tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden järjestämiseen osallistuvien tahojen yhteistyön. Erilaisten tarpeiden, kuten moninaisuuden huomioiminen tulee jatkossa muodostamaan yhä suuremman haasteen palvelujen järjestämiselle. Työelämä tietouden ja -yhteistyön lisääminen työ- ja elinkeinohallinnossa myös tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen näkökulmasta parantaa työvoiman saatavuutta ja kohtaantoa.

**Maahanmuuttajien** osuus Suomen työmarkkinoilla on kansainvälisesti katsoen pieni. Maahanmuuttajien työhön osallistuminen on kuitenkin muuta väestöä matalampi, joten maahanmuuttajien työpanosta työmarkkinoilla voidaan kasvattaa paljon. Maahanmuuttajien nykyistä parempi integroiminen työmarkkinoille on tärkeää myös luotaessa edellytyksiä yhteiskunnallisesti ja inhimillisesti kestäväälle **työvoiman palkkaamiselle ulkomailta**. Suomessa työskentelee nykyisen laskusuhdanteenkin aikana vuosittain 40 – 50 000 ulkomaalaista, osa EU:n vapaan liikkuvuuden puitteissa ja osa EU/ETA-alueen ulkopuolelta työhön tullen. Maahanmuuttajatyövoiman yhdenvertainen kohtelu ja asenteiden ”normalisointi” on tärkeä keino lisätä yritysten ja työyhteisöjen valmiuksia toimia kansainvälisessä ja monikulttuurisessa toimintaympäristössä.

OECD ja EU ovat osoittaneet Suomen työvoimapalvelujen ja aktiivisen työvoimapolitiikan **resurssien** olevan suhteellisen vähäiset. On tarpeen varmistaa riittävät työvoimapolitiikan resurssit työttömyyden pysyessä ennusteiden mukaan korkealla tasolla vielä lähivuosina. Julkisen työvoimapalvelun resurssien käyttöä on myös mahdollista tehostaa.

Toimenpiteitä työvoiman saatavuuden parantamiseksi:

- Kehitetään työelämän sääntelyä siten, että turvataan sekä eri työntekijäryhmien asema että yritysten kilpailukyky työvoiman käyttötapojen moninaisuudessa.
- Työttömän työnhakijan tilanne selvitetään ensimmäisessä haastattelussa jo kahden viikon kuluessa työnhakijaksi ilmoittautumisesta. Haastattelun yhteydessä laaditaan työllistymissuunnitelma, jossa todetaan jatkotoimet. Tavoitteena on tunnistaa nopeasti asiakkaan tilanne ja ryhtyä toteuttamaan suunnitelman mukaisia, työllistymiseen tähtäviä aktiivisia toimenpiteitä. Työvoimapolitiikan määrärahoja lisätään vastaavasti.
- Nivelletään julkiset työvoimapalvelut ja yrityspalvelut nykyistä paremmin yhteen. Uudistuksen tavoitteena on, että säännöksissä ja viranomaiskäytännössä otetaan nykyistä joustavammin huomioon henkilö- ja yritysasiakkaiden yksilölliset palvelutarpeet ja toimintaympäristön muutokset. Tämän mukaisesti valmistellaan esitys, jossa työvoimapalveluja ja yritys-palveluja koskevat säädökset kootaan yhteen lakiin ja määrärahoja kootaan yhteen. TE-toimiston vastuuta työttömyysturvan toimeenpanossa, kuten valvontatehtäviä ja lausunto-menettelyjä, on tarpeen siirtää muille tahoille, kuten Kelalle ja työttömyyskassoille.
- Tehostetaan avoimille työmarkkinoille työllistymistä lisäämällä yritysysteistyötä ja painottamalla resurssien käyttöä laadukkaaseen koulutukseen. Työvoimapalveluja ja koulutusta kohdistetaan asiakaslähtöisesti nykyistä enemmän ikääntyneille, maassa asuville maahanmuuttajille ja syrjinnän vaarassa oleville ryhmille, kuten etnisiin ja muihin vähemmistöihin kuuluville. Myös vanhuuseläkkeelle jääneiden työssäkäyntiä pyritään tukemaan työvoima-palveluilla.
- Vahvistetaan yksityisten työvoimapalveluiden mahdollisuuksia rakenteellisen työttömyyden alentamisessa. Käynnistetään laajamittainen kokeiluhanke, jossa palvelujen tuottajilta, kuten henkilöstöpalveluyrityksiltä hankitaan työllistymiseen tähtäviä palvelukokonaisuuksia. Kokeiluhankkeessa TE-toimiston ja työttömän yhteistyössä tekemän työllistymissuunnitelman jälkeen vastuu työnhakijan palveluprosessin toteuttamisesta siirretään kokonaisuudessaan palvelutuottajalle. Palvelut hankitaan niiden tuloksellisuuden perusteella.
- Kehitetään valtakunnallinen ”virtuaalinen TE-toimisto” palvelujärjestelmän tehokkuuden lisäämiseksi ja tietoyhteiskunnan vauhdittamiseksi, ja varataan siihen tarvittavat resurssit. Verkkoyhteisöjä aletaan hyödyntää työvoimapalvelujen tarjoamisessa, kehittämisessä ja markkinoinnissa.
- Edistetään työelämän sekä työ- ja elinkeinohallinnon tarjoamien palveluiden yhdenvertaisuutta kannustamalla ja ohjeistamalla TEM-konsernin organisaatioita tekemään ja toteuttamaan oman toimialansa yhdenvertaisuussuunnitelmia.
- Pyritään lisäämään työelämän toimijoiden (työnantajat, työntekijät, työmarkkinajärjestöt, yrittäjät, muut sidosryhmät) tietoisuutta ja valmiuksia yhdenvertaisen kohtelun ja syrjimättömyyden toteutumiseksi sekä edistämään monimuotoisuuden hyväksymistä työelämässä koulutuksen, tiedotuksen ja tutkimuksen keinoin osallistumalla mm. EU:n Progress-ohjelmasta rahoitettaviin syrjinnänvastaisiin tiedotuskampanjoihin.
- Selvitetään mahdollisuudet tarjota pitkäkestoisia tuettuja työmahdollisuuksia niille heikossa työmarkkina- asemassa oleville työttömille, joilla ei ole edellytyksiä julkisten työvoimapalvelujen avulla työllistyä avoimille työmarkkinoille. Samalla kuitenkin rajoitetaan pitkään työttömänä olleiden oikeutta TE-toimiston asiakkuuteen ja palvelutarjontaan, jos on ilmeistä että henkilöllä ei ole realistista mahdollisuutta työllistyä pitkäkestoisenaan palvelukokonaisuuden jälkeen.
- Tehostetaan työmarkkinoille suuntautuvaa maahanmuuttoa olemassa olevien alueellisiin tarpeisiin pohjautuvien liikkuvuushankkeiden kokemusten pohjalta. Tarkistetaan ulkomaalaisten työntekijöiden työehtojen noudattamisen valvontaa koskevan lainsäädännön ja menettelyjen ajantasaisuus. Arvioidaan vuoden 2008 alusta toteutetun maahanmuuttohallinnon rakenneuudistuksen toimivuus sekä julkisen työvoimapalvelun työmarkkinoille suuntautuvan maahanmuuton edistämisessä.

### 3.2 Työvoiman hyvään osaamista voidaan merkittävästi parantaa

Osaamisen parantaminen on keskeistä työvoimareservien käyttöön saamisessa. Työikäisen väestön määrän pienenemässä on entistä tärkeämpää onnistua kouluttamaan nuoria ikäluokkia oikeisiin tehtäviin ja oikeille aloille. Aikuiskoulutuksen tulee kyetä notkeasti seuraamaan osaamistarpeiden muutosta ja väestön koulutustason nousua. Yritysten osaamistarpeita tulee analysoida. Lyhyen ja pidemmän aikavälin koulutusratkaisujen tulee pohjautua työvoima- ja koulutustarpeiden ennakkointiin.

Aikuiskoulutusjärjestelmää on viime aikoina uudistettu voimakkaasti. Erityistä huomiota vaativat edelleen toistuvasti määräaikaista, lyhytkestoista työtä tekevät, usein alemman ammattitaidon omaavat työntekijät ja pk-yrityksissä työskentelevät sekä myös yrittäjät. Opiskelun siirtyminen työhön ja työn oheen edellyttää sekä koulutustarjonnalta että tutkintojärjestelmältä räätälöintiä ja joustavuutta sekä työpaikalla tapahtuvan oppimisen ohjausta ja kehittämistä.

Työvoimapolitiisesta aikuiskoulutuksesta, pk-yritysten kehittämispalveluista sekä ohjaus- ja neuvontapalveluista tulee rakentaa yritysten ja työnhakijoiden tarpeiden mukaisia monipuolisia palvelukokonaisuuksia. Aluehallinnon uudistus antaa entistä paremmat mahdollisuudet koulutus-, työllisyys- ja yrittäjyyspolitiikan alueellisiin kytkentöihin.

Toimenpiteitä työvoiman osaamisen kohottamiseksi:

- Sisällytetään elinikäisen oppimisen strategiaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut, koska koulutukseen hakeutuminen, sen kysyntälähtöinen kohdentaminen ja menestyksenkäs läpivienti edellyttävät monipuolista neuvontaa ja ohjausta sekä henkilöasiakkaiden että työ-paikkojen tarpeisiin.
- On tarpeen kehittää erityisesti pk-yrityksille soveltuvia osaamisen kehittämisen malleja. Aikuiskoulutuksen tulee perustua yritysten osaamistarpeiden kartoitukseen ja analysointiin. Tärkeää on myös parantaa eri tavoin hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista.
- Lisätään yhteistyötä opetushallinnon kanssa omaehtoisen koulutuksen laajennuttua työttömille. TEM:n ja OKM:n on katsottava koulutustarjonnan kokonaisuutta työ- ja elinkeinopolitiisesta näkökulmasta – ottaen huomioon myös alueelliset ja alakohtaiset koulutustarpeet.
- Kiinnitetään erityistä huomiota myös työssä olevien kouluttautumismahdollisuuksiin työelämän vaatimusten muuttuessa. Tämä edellyttää muun muassa opintovapaajärjestelmän uudelleen arviointia ja kehittämistä vastaamaan paremmin monimuotoistuneen työelämän tarpeita ja koulutusjärjestelmissä toteutettuja muutoksia.

### 3.3 Henkilöstöjohtaminen ja työelämän laatu eivät ole koskaan liian hyvät

Työorganisaatioiden henkilöstöpolitiikka, henkilöstöjohtaminen ja sosiaalinen avoimuus ovat kehittyneet merkittävästi. Myös työelämän laatu ja työssä jaksaminen ja näiden myötä myös työn tuottavuus ovat parantuneet. Työn muotojen muuttuessa kehitettävää on kuitenkin edelleen. Työntekijöiden näkemykset tulevaisuuden työelämästä ovat huonontuneet, ja kuilun työelämän hyvä- ja huono-osaisten välillä arvioidaan kasvavan.

Henkilöstöpolitiikka ja työelämän laatu tulisi nähdä rinnasteisena työorganisaation tuloksellisuuden ja tuottavuuden kanssa. Henkilöstön sitoutuminen ja työhön hakeutuminen ovat yhteydessä työpaikan tuloksellisuuteen, ja toteutunut kilpailukyky heijastuu henkilöstön hyvinvointiin. Kehittäminen ja kehittyminen edellyttävät toimivaa johtamista ja töiden organisointia sekä myös hyviä alaistaitoja. Työn organisoinnilla ja johtamisella tuetaan ihmisten aloitteellisuutta, luovuutta ja sitoutumista.

Eri sektoreiden intressissä on ammattitaitoinen, tuloksellinen, innovoiva ja työssä aikaisempaa paremmin jaksava ja työuraa pidempään jatkava työvoima. Aineettoman pääoman lisäyksen vaikutus tuotannon ja tuottavuuden kasvuun on arvioitu selkeästi positiivisemmaksi kuin aineellisella pääomalla. Sekä teknologisia että ei-teknologisia innovaatioita tekevät yritykset kasvavat muita yrityksiä nopeammin.

Toimenpiteitä henkilöstöjohtamisen ja työelämän laadun kehittämiseksi:

- Tuetaan työorganisaatioita työelämän laadun kehittämisessä niin, että hyviä toimintatapoja kehitettäviä malleja omaksutaan yhä nopeammin ja kattavammin. Työorganisaation laadun kehittämisen on oltava osa työorganisaation strategista johtamista. Karsitaan julkisten toimijoiden päällekkäisyyksiä.
- Tietoa työelämän laadusta ja tuottavuudesta levitetään monikanavaisesti työorganisaatioihin. Kestävän tuloksellisuuden edistäminen tarkoittaa tuottavuuden ja työelämän laadun samanaikaista kehittämistä työpaikoilla. Aineettoman pääoman maailmassa työntekijän osaaminen on työyhteisön yhä tärkeämpi tuotannontekijä.
- Kiinnitetään huomiota koko henkilöstön ja erityisesti ikääntyvien työntekijöiden ammatilliseen osaamiseen ja työssä pysymisen edellytyksiin. Koko henkilöstön osallistuminen työpaikan kehittämistoimintaan luo edellytyksiä työpaikkatasoiselle sopimiselle ja tuottavuuden ja henkilöstön hyvinvoinnin yhtäaikaiselle edistämislle.

### 3.4 Rakenteiden kehittäminen edellyttää keskinäistä luottamusta

Työnteon ja työmarkkinoiden muuttuessa myös **työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmä** hakee uusia muotoja. Suomessa on pitkät perinteet työmarkkinoiden ja työelämän kolmikantaisesta kehittämisestä. Tätä yhteistä luottamuspääomaa on tarpeen edelleen kehittää muun muassa yhteistyön muotoja ja foorumeita tiivistämällä ja vakiinnuttamalla. Yritysten toimintaympäristöjen, toimintatapojen ja teknologian kehitys vaikuttavat osaltaan työmarkkinajärjestöjen keskinäisiin suhteisiin ja järjestäytymiseen työmarkkinoilla.

Myös yritystason neuvottelu- ja sopimistoimintaan kohdistuu muospaineita. Toimivat työmarkkinat edellyttävät, että sopimusneuvotteluissa pystytään vastaamaan sekä työnantajien että työntekijöiden jousto- ja turvallisuustarpeisiin tasapainoisella tavalla. Kehitettäessä paikallisen sopimisen järjestelmiä huolehditaan siitä, että kyetään ottamaan huomioon eri henkilöstöryhmien neuvottelu- asema suhteessa työnantajaan ja yhdenvertaisuuden toteutuminen työntekijöiden kesken.

## 4 Aluekehitys avainasemassa

Toiminnalliset kaupunkiseudut ovat alueiden kehityksessä avainasemassa. Metropolialueen kokonaisvaltaista kehitystä Suomen kansatalouden veturina ja kansainvälisesti kilpailukykyisenä metro-

polialueena tulee vahvistaa edelleen verkostometropolin periaatteen mukaisesti valtion ja metropolialueen välisin sopimusmenettelyin.

Suuret kaupunkiseudut toimivat vahvoina, monipuolisina ja kansainvälisesti kilpailukykyisinä innovaatio- ja osaamisympäristöinä globaaleissa arvoverkostoissa. Pienet ja keskisuuret kaupunkiseudut tasapainottavat aluerakennetta ja toimivat maan sisäisessä työnjaossa omiin vahvuksiinsa erikoistuneina alueina. On kehitettävä politiikkaa, jolla edistetään pienempien kaupunkiseutujen strategista kehittämistyötä ja verkottumista keskenään ja suurempien keskittymien kanssa.

Maaseutualueet perustavat toimintansa paikallisiin vahvuuksiin ja voimavaroihin, kuten puuhun, luonnontuotteisiin, kaivannaisiin sekä ruuan-, energian- ja palvelutuotantoon. Maaseutu toimii useiden hyvinvointitekijöiden ympäristönä, joilla on kasvava rooli virkistyksessä, matkailussa, kulttuuritoiminnassa, elämysteollisuudessa sekä asumisessa (sekä kausi- että ympärivuotinen asuminen). Maaseudun voimavarat ja niiden kestävä käyttö ovat merkittäviä koko maan menestykselle.

- Edistetään valtion, maakuntien liittojen ja suurten kaupunkiseutujen toimijoiden välisiä sopimuksia siitä, miten kansallinen innovaatiostrategia jalkautetaan alueille ja miten suuria kaupunkiseutuja kehitetään kansainvälisesti kilpailukykyisinä innovaatioekosysteemeinä.

## 5 Kohti kestäväää energiataloutta<sup>1</sup>

Energiatehokkuuden edistäminen ja siinä tarvittavat toimenpiteet ovat enenevässä määrin lähtöisin Euroopan Unionissa yhdessä asetetuista tavoitteista. EU:n energiatehokkuustavoitteisiin pyritään edistämällä laitteiden, rakennusten ja ajoneuvojen energiatehokkuutta sekä energiapalveluja. Myös uusiutuvan energian pakollinen tavoite ja päästökaupan ulkopuolella tapahtuvien kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistavoite edellyttävät energian loppukäytön olennaista tehostamista.

Energiatehokkuustoimenpiteet on mitoitettava siten, että energian loppukulutuksen kasvu pysähtyy ja kääntyy laskuun ilmasto- ja energiastrategian edellyttämällä tavalla. Keskeisiä toimenpidealueita ovat uuden energiatehokkaan teknologian tutkimuksen ja innovaatioiden kehittäminen, eri sektoreille kohdistuvan energianeuvonnan kehittäminen, energiatehokkuussopimusjärjestelmän tehostaminen, uudis- ja korjausrakentamisen energiatehokkuuden parantaminen sekä ajoneuvokannan uusimisen nopeuttaminen. Julkisen sektorin on toimittava vahvana esimerkkinä energiatehokkuuden

<sup>1</sup> Puuttuu toukokuussa tehdyn energiaratkaisun merkitys tulevaisuudessa ja sen heijastusvaikutukset eri toimialojen toimintaedellytyksiin, elinkeinoelämän rakennemuutoksiin sekä työelämään.

edistämisessä. Se edellyttää lainsäädännön kehittämistä ja energiatehokkuuden edistämistä myös tulosohjausprosesseissa.

Valtioneuvoston helmikuussa 2010 tekemän periaatepäätöksen mukaan tulee kehittää myös energiatehokkuuden edistämisen organisointia. Kehittämistyössä tulee tarkastella energia-alan viranomais-tehtäviä laajemminkin. Lisääntyvä direktiiveihin pohjautuva säädösohjaus edellyttää eri organisaatioiden työnjakojen tarkistamista ja virastotason resurssien vahvistamista.

Energian tuotannon osalta keskeisessä asemassa ovat uusiutuvan energialähteet, joiden kilpailukyky kasvihuonekaasuja aiheuttaviin energiantuotantomuotoihin on turvattu ohjauskeinoilla. EU:n päästökauppaan kuuluvilla sektoreilla keskeisin ohjauskeino on yritysten välinen päästökauppa. Uusiutuvan energian käytön erillisen velvoitteen vuoksi myös muita ohjauskeinoja tarvitaan päästökaupasektorilla.

Vuoteen 2020 ulottuvalla ajanjaksolla on varmistettava, että bioenergian kilpailukyky energian tuotannossa on riittävä turpeeseen ja fossiilisiin polttoaineisiin verrattuna, kun huomioidaan päästökaupasta aiheutuva kustannusrasitus. Uusia investointeja energian tuotantoon tarvitaan erityisesti tuulivoimassa. Näiden investointien osalta valmisteilla oleva syöttötariffijärjestelmä ja sen rahoituksen uskottavuus ovat ehdoton edellytys.

Liikenteen päästöjen vähentäminen on välttämätöntä päästökaupan ulkopuolisten sektorien päästöjen vähentämisvelvoitteen saavuttamiseksi. Vuoteen 2020 asetettava velvoite biopolttoaineiden jakelovelvoitteelle liikenteessä luo tarvittavan kysynnän myös kotimaisille biojalostamoille. Suuren mittakaavan demonstraatiolaitosten investoinnit edellyttävät kansallista tai EU:n rahoitusta.

## **6 TEM-konserni tehostaa toimintaansa**

Suomen kansainvälisen kilpailukykyyn turvaaminen muuttuvassa toimintaympäristössä edellyttää hallinnonalan sisäisen innovaatiokyvyn johdonmukaista hyödyntämistä työ- ja elinkeinopoliittikan kehittämisessä. Analyysi-, ennakointi- ja strategiatyö muodostaa keskeisen perustan, jonka pohjalta toteutetaan yhteistyössä elinkeinoelämän ja muiden sidosryhmien kanssa laaja-alaisia ja strategisesti merkittäviä työ- ja elinkeinopoliittisia kehittämishankkeita. Hankkeilla vastataan nopeasti, vahvasti ja kustannustehokkaasti sekä hallinnonalan synergiaedut hyödyntäen toimintaympäristön aiheuttamiin haasteisiin.

Työ- ja elinkeinopolitiikan toimeenpanon tehokkuudessa TEM-konsernin rakenne, toimintatapa ja myös tekniset, erityisesti tietotekniset välineet ovat ratkaisevia. Konsernin rakennetta muokataan säännöllisten arviointien ja kehittämisohjelmien avulla. Näin pyritään siihen, että konsernin rakenne muuttuu riittävän nopeasti vastaamaan tarpeisiin, joita syntyy talouden rakennemuutoksen ja kansainvälistymisen myötä. Konsernin toiminnan kehittäminen edellyttää tulevana vuosina huomattavaa resurssia.

Konsernin toimintatavassa asiakkuusstrategia ja tietohallintostrategia ovat tärkeitä. Strategioiden tavoitteena on sähköistä asioiden käsittelyä ja asiakaspalvelua, yhtenäistää palveluja päällekkäisyyksien poistamiseksi sekä parantaa palvelujen sisältöä ja saavutettavuutta. Konsernin vastuulla olevat keskeiset julkiset verkkosivustot ovat tem.fi, yrityssuomi.fi sekä mol.fi, joka on kävijämääriltään yksi Suomen vierailuimmista verkkosivustoista.

- TEM parantaa jatkuvasti ja systemaattisesti hallinnonalan sisäistä innovaatiokykyä.
- TEM kehittää vastuullaan olevia julkisia verkkosivustoja. Yrityssuomi.fi-sivustoa kehitetään siten, että siitä syntyy keskeinen sähköisten palvelujen portaali yrityksille ja yrittäjiksi aikoville. Mol.fi sivuston käytettävyyttä parannetaan ottaen huomioon sivuston suuret latausmäärät. Selvitetään mahdollisuutta vuorovaikutteisuuden lisäämiseen (blogit, avoin keskustelupalsta) tem.fi-sivustolle.
- TEM on vahvasti mukana kehittämässä keskeisiä muiden toimijoiden vastuulla olevia sivustoja, kuten suomi.fi-kansalaisportaalia ja maahanmuuttajille ja ulkomaiselle työvoimalle suunnattua infopankki.fi-sivustoa.

## **Liite: Keskeisiä painopistealueita (täydennetään)**

**Metsäsektorilla** merkittävät alan tulevaisuuden kasvumahdollisuudet ovat puutuotetoimialalla (saha-, levy-, huonekalu-, puusepän- ja puutaloteollisuus), energiapuuliiketoiminnassa ja biojalostamoissa. Erityisesti biojalostamoinvestoinnit ovat strategisia ja niiden edellytykset tulisi varmistaa kotimaahan.

Keskeisiä toimia metsäalan kilpailukyvn ja liikevaihdon kasvattamiseksi ovat erityisesti:

- Vauhditetaan puurakentamista ja kasvatetaan puutuoteteollisuuden kansainvälistä liiketoimintaa, jolla Suomi profiloituu kansainväliseksi edelläkävijäksi energiatehokkaan ja ympäristöystävällisen rakentamisen edistämiseksi ja kehittämisessä. Tavoitteena on, että syntyy osaamista, jolle avautuu uutta markkinapotentiaalia kansainvälisillä markkinoilla ja siten syntyy uutta yrittäjyyttä ja yrityksiä sekä työtä, jolloin puun jalostusaste ja vientitulot kasvavat.
- Varmistetaan puumarkkinoiden toimivuus sekä teollisuuden ainespuulla että energiapuulla. Tavoitteena on avoin ja luotettava hintainformaatio ja uudet kauppapaikat, jotka hyödyntävät mm. sähköistä kauppapaikkaa ja uusia hintasuojausmekanismeja.
- Kehitetään metsäalan yritystoimintaa ja koulutusta, kasvatetaan metsäpalveluliiketoimintaa, käynnistetään alan yrittäjäkoulutus ja yritystoiminnan tehokas tuki yrittäjyyden lisäämiseksi alalla, käynnistetään metsäalan yrityskiihdyttämö ja kiihdytetään alan kasvuyritysten kansainvälistä kasvua
- Varmistetaan kotimaahan biojalostamojen investointiedellytykset.
- Vauhditetaan energiapuun hankintaa sekä korjuuteknologian ja logistiikan kehittämistä kasvavien tavoitteiden saavuttamiseksi, samoin metsänhoitotöiden koneellistamista.
- Vakiinnutetaan metsäalan tulevaisuuden ennakointityötä.

**Hyvinvointialat.** Julkisten palvelujen järjestelyvastuu on pääosin kunnilla. Meneillään olevassa, vuoteen 2013 ulottuvassa kunta- ja palvelurakenteen uudistuksessa kiinnitetään huomio palveluiden sisällön kehittämiseen ja tuottavuuden lisäämiseen. TEM:n hyvinvointialan strategisessa hankkeessa on keskitytty toimiin, joilla parannetaan työvoiman saatavuutta, yritystoimintaa ja tuottavuutta. Näiden rinnalla laaja-alaisempia muutoksia ovat palvelumarkkinoiden kehittäminen, palvelualan kansainvälistymis- ja vientistrategian laadinta, kuluttajan aseman vahvistaminen sekä uusien yrityskonseptien kehittäminen.

Painopistealueita sosiaali- ja terveystalouden kehittämisessä ovat:

- Kehitetään palvelutuotannon strategisesti; monituottajamallit, innovatiiviset hankinnat, kumppanuus julkisen ja yksityisen sektorin kesken (sisältäen palvelujärjestelmän tuottavuutta tehostavat palvelukonseptit ja niiden edellyttämät liiketoimintakonseptit) palveluinnovaatioiden suojaaminen.
- Kehitetään hoito- ja hoivapalvelujen tuottamisen uusia yrityskonsepteja, kuten yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallia.
- Huolehditaan hyvinvointialan työvoimatarpeen tyydyttämisestä, alan vetovoimasta ja työssä jaksamisesta ja työmarkkinaosapuolten yhteistyöstä
- Edistetään hoito- ja hoivapalvelujen kansainvälistymistä ja vientiä.

**Luova talous** läpäisee kaiken elinkeinotoiminnan. Luovuus ruokkii innovaatioita kaikilla sektoreilla. Luovuudesta ja kyvystä houkutella luovia ihmisiä on muodostunut yhteiskuntakehityksen, innovaatiotoiminnan ja alueiden välisen kilpailun tärkeä tekijä kaikissa kehittyneissä maissa. Luovuutta

on kyky yhdistää uutta ajattelua olemassa olevaan tietoon ja osaamiseen uusien ideoiden, tuotteiden tai palveluiden kehittämiseksi. Kulttuuriin liittyvä osaaminen on tärkeä osa luovaa taloutta. Se edistää kulttuurisen pääoman hyödyntämistä henkisessä, sosiaalisessa ja tuotannollisessa kehityksessä eri toimialoilla. Oman ja toisten kulttuurien ymmärtäminen on etu erityisesti käyttäjä- ja asiakaslähteisessä innovaatiotoiminnassa.

Suomella on vahvana osaamis- ja kulttuurimaana erinomaiset edellytykset nousta luovan talouden kärkimaaksi. Tarvitaan laaja-alaista toimenpidekokonaisuutta, joissa edistetään uudenlaista yrittäjyyttä ja yritystoiminnan uusorganisoitumista. Asioiden ja tekemisen tapojen uusilla yhdistelmillä ja kohtaamisilla on haettavissa uusia tapoja käyttää muotoiluosaamista, kustannussäästöjä myös kiristävään julkiseen talouteen ja ymmärrystä yhteiskunnallisten palveluiden tuotantoon..

Toimenpiteitä luovan talouden edistämiseksi:

#### 1. Toimintaympäristö – esteiden poisto

- työllistymisen esteiden poistaminen, TE-toimistojen palvelujen kehittäminen
- työn uusien muotojen ja niitä tukevien palvelujen kehittäminen, 3. tie
- yritysten neuvonta- ja asiantuntijapalveluiden kehittäminen, yksi ovi
- muotoilun käytön edistäminen, design-thinking osaaminen
- rahoituksen kehittäminen tunnistamaan luovaa taloutta
- luovan talouden näkyväksi tekeminen, yhteisen kielen luominen, laaja viestintä

#### 2. Uudistumisen mahdollistaminen – uusien toimintatapojen kehittäminen ja testaaminen

Talouden rakenteiden uudistuminen vaatii uusien toimintamallien kehittämistä innovaatio-toimintaan. Innovaatiot syntyvät usein perinteisten alojen välimaastoissa ja niiden risteymissä. Luova osaaminen toimii välittäjänä ja lii-maajana. Se on pienissä yksiköissä ja sitä hyödynnetään pieninä annoksina.. Tarvitaan kasvualustoja, kohtaamis-paikkoja ja rohkeiden avausten ruokkimista. Jotta uudistuminen ei pysähtyisi vanhojen rakenteiden ja toiminta-mallien muuriin, on oleellisiin solmukohtiin saatava uudistumista edistäviä ajureita. Tarvitaan sekä fasilitointia että uudenlaisia toimintatapoja jotta lisäarvon luominen löytää paikkansa.

EU:n energia- ja ilmastotavoitteiden toteuttaminen on Suomelle iso haaste mutta se tarjoaa myös paljon suuria mahdollisuuksia uusien ”vihreiden” työpaikkojen luomiseen. Ympäristö- ja energia-kysymykset ovat myös erittäin keskeisiä monen muun toimialan kehittämisessä. TEM-konsernin toimenpidevalikoima on keskeisessä asemassa **vähäpäästöisen ja puhtaan Suomen** tavoitteen toteuttamisessa ja alan klusterin vahvistamisessa ja kansainvälistämisessä.

Käynnistettävän TEM:n ”Vihreän kasvun” ohjelman painopistealueita ovat:

- uudenlaisten energia- ja ympäristöteknologiaratkaisujen käyttöönoton tukeminen ja esteiden poistaminen
- energia- ja ympäristöteknologian innovaatiotoiminnan vahvistaminen
- yritystoiminnan kehittymisen ja kansainvälistymisen tukeminen
- alan koulutuksen kehittäminen ja osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen

## Yrittäjyyden edistäminen

Yrittäjyyden edistämisessä on edelleen tärkeää pyrkiä hallinnollisen taakan keventämiseen ja mm. tietojärjestelmien kehittämiseen ja yhteensovittamiseen niin, että **yrittäjien hallinnolle tekemät raportit ja ilmoitukset** hoituvat mahdollisimman **vähäisellä vaivalla**. Onko julkisen sektorin omassa sisäisessä toiminnassa yksinkertaistamisen varaa?

Suuremman liiketoimintavolyymien saavuttamiseksi **suomalaisen osaamisen ja kansainvälisen pääoman ja liiketoimintaosaamisen liitto** voi tuottaa parempia tuloksia kuin toimiminen yksin. Maamme teollistamisessa kansainvälinen panostus oli aikoinaan merkittävä tekijä. Toisaalta esimerkiksi **suomalaisen ulkomaanedustuksen** (edustustot, Tekes, Finpro jne.) koordinaation lisäämisellä ja toiminnan tehostamisella saataisiin mahdollisesti avattua uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Myös esimerkiksi **vaikuttaminen globaaleihin standardeihin** ympäristö- ja energiateknologian sekä terveydenhoidon ja rakentamisen toimialueilla samaan tapaan kuin aikoinaan GSM-matkapuhelinstandardia luotaessa on yksi potentiaalinen lähestymistapa. Valmiita patenttiritkaisuja ei ole, mutta yleisen tavoitetaso nostaminen ja systeeminen, aiempaa koordinoitumpi lähestymistapa mitä todennäköisimmin avaa uusia mahdollisuuksia.

## **Innovaatiotoiminnan edistäminen**

Innovaatiotoimintaa harjoittavien yritysten määrän lisääminen on keskeinen tehtävä, kun pyritään muuttamaan talouden rakennetta perustumaan enemmän osaamiseen. Tekesin kautta kanavoidut tutkimus- ja kehittämistoiminnan suorat yritystuet tavoittavat vain osan kaikista niistä yrityksistä, joilla arvioidaan olevan potentiaalia nopeaan kasvuun ja kansainvälistymiseen. Innovaatiotoimintaa harjoittavien yritysjoukon laajentamiseksi erityisesti pienten, kasvavien yritysten osalta sekä työllisyyden lisäämiseksi Suomessa tulisi harkita kaikki toimialat kattavan innovointitoiminnan verokannusteen luomista. Useimmissa OECD-maissa ja noin puolessa EU-maita on otettu käyttöön verotukseen perustuvia välillisiä t&k-toiminnan kannusteita. **Tutkimus- ja kehittämistoimintaa harjoittavien yritysten määrä olisi mahdollista jopa kaksinkertaistaa** esimerkiksi yhteisöverosta myönnettävällä verohyvitysjärjestelmällä, jossa hyvityksen suuruus määräytyisi tietyinä prosenttiosuutena yrityksen innovaatiotoiminnan palkkakustannuksista.

## **Innovaatiojärjestelmän rakenteellinen uudistaminen**

TEM:n tilaamassa kansainvälisen innovaatiojärjestelmän arvioinnissa todetaan nykyisen innovaatiotukijärjestelmän olevan joiltain osin monimutkainen ja hajanainen. Arvioinnin mukaan järjestelmä ei tue esimerkiksi kasvuhakuisia innovatiivisia yrityksiä tehokkaalla tavalla, vaan yritykset joutuvat hakemaan kasvunsa tueksi eri rahoituslähteistä erilaisiin liiketoiminnan kehitysfunktioihin erilaista rahoitusta sekä palveluja. Kyseisen arvioinnin mukaan juuri kyseisen yrityssegmentin kannalta palvelujärjestelmä voitaisiin organisoida tehokkaammalla tavalla. Tarkastelun kohteena olivat niin avustus-, laina-, sijoitus-, korkotuki- kuin muutkin valtion rahoitteiset instrumentit.

## **Innovaatiopolitiikan alueellottuvuus**

Teknologian ja osaamisen siirrossa alueille, uuden osaamisintensiivisen liiketoiminnan synnyttämisessä sekä innovaatiotoiminnan kyvykkyyksien kehittämisessä välittäjäorganisaatioilla (teknologiakeskukset, tiedepuistot, muut seudulliset elinkeinojen kehittämissyhtiöt ja ammattikorkeakoulut) on Suomessa ollut poikkeuksellisen suuri merkitys. Kun toimijakenttään kuuluvat vielä valtion puolelta TEM –konsernin yritysrahoituksen ja eri asiantuntijapalveluiden tarjonta, on innovaatiotoiminnan edistämiseen tarkoitettu julkinen järjestelmä kokonaisuudessaan yritysten näkökulmasta nyt liian monimutkainen. Alueitasolla on luotava eri toimijoiden välille nykyistä toimivammat palvelumallit innovaatiotoiminnan laaja-alaiseksi kehittämiseksi ja samalla on pyrittävä yritysten näkökulmasta nykyistä yksinkertaisempaan palvelujen tarjontamalliin. Muutosta kiihdyttää sekä kunta- että valtionhallinnon niukkenevat resurssit.

## **Julkisten interventioiden ja tukipolitiikan tehostaminen**

**Julkista tukipolitiikkaa** on taloustieteen näkökulmasta arvosteltu markkinoiden vääristämisestä ja tehottomuudesta. Arvioinnit osoittavat joissain tapauksissa vaikuttavuuden olevan negatiivista. Tulkinta on tällöin se, että julkiset tuet hidastavat talouden luontaista uusiutumista ylläpitämällä vanhoja rakenteita. Toisaalta on osoitettavissa julkisen intervention keinoja, jotka tuottavat positiivisia nettovaikutuksia.

Yritystukijärjestelmää kokonaisuudessaan on arvosteltu myös monimutkaisuudesta. Työllistämistukijärjestelmän tuloksia tulisi peilata työmarkkinoiden toimivuuteen. Julkisen talouden kestävyysvaajeen oloissa on arvioitava julkisen tukipolitiikan kokonaisrakennetta. Innovaatiojärjestelmän kansainvälinen arviointi nostaa esiin mm. suoran henkilökohtaisen tulotuen vaihtoehtona talouden rakenteita säilyttäville tuille.

Hintakilpailukyvyn ja julkisten tukien välillä on oma vuorovaikutuksensa. Esimerkiksi heikompien alueiden kilpailukykyä parantaisi se, että palkka- ja muu kustannusrakenne olisi vahvempia alueita edullisempi. Samalla tarve julkiseen tukikompensatioon vähenisi. Voisiko tähän suuntaan edetä?